

ЖИНОЯТ ИЖРОИЯ ХУҚУҚИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Комилов Самандар Адхам ўғли

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 3-ўқув курс 335-гурух
курсанти*

Аннотация: мазкур мақолада жиноят ижроия хуқуқини такомиллаштиришга доир тушунчаси ва унинг ўзига хос хусусиятлари бундан ташқари жиноят ижроия хуқуқини такомиллаштиришнинг ташкилий-хуқуқий асослари, ушбу фаолиятни ташиқил этиш тартиби, шунингдек, жиноят ижроия хуқуқини такомиллаштириш доир фаолиятининг хуқуқий асослари, жиноят ижроия хуқуқини такомиллаштириш бўйича хорижий давлатлар тажрибаси ҳамда жиноят ижроия хуқуқини такомиллаштиришнинг такомиллаштириш йўналишлари, шунингдек юкорида келтириб ўтилган жиҳатларидан фойдаланган холда ушбу жиноят ижроия хуқуқини такомиллаштириш такомиллаштириш йуналишлари ёритиб ўтилди.

Калит сўзлар: жиноят ижроия хуқуқини такомиллаштириш тушунчаси, унинг ўзига хос хусусиятлари жиноят ижроия хуқуқини такомиллаштириш доир ташкилий-хуқуқий асослари.

Жамиятда барқарорлик, тинчлик ва осойишталикни қарор топтириш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига сўзсиз риоя этилишини таъминлаш мамлакатни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан янада ривожлантириш, аҳоли фаровонлигини юксалтириш, хуқуқий демократик давлат қуриш бўйича амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлардан кўзланган мақсадларга эришишнинг муҳим шарти ҳисобланади. Фуқароларнинг хуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини

таъминлаш, жиноятларнинг олдини олиш ва профилактикаси бўйича республикада яхлит ҳуқуқий тизим яратилган бўлиб, унда ички ишлар органлари муҳим ўрин эгаллайди¹. Ўтган давр мобайнида ички ишлар органлари тизимини такомиллаштириш борасида кенг қўламли ишлар амалга оширилди. Айниқса, ички ишлар органларининг маҳаллаларда жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш учун ташкил этилган қўйи бўғинини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш бўйича салмоқли ишлар қилинди. Амалга оширилган чора-тадбирлар ички ишлар органлари фаолиятининг самарадорлигини ошириш, фуқароларнинг тинч ва осойишта ҳаёт кечиришини таъминлаш, юртимизда жиноятчиликнинг ўсишига йўл қўймаслик имконини берди. Бугунги кунда юзага келаётган хавф-хатар ва таҳдидлар, аввало, халқаро терроризм ва қасддан одам ўлдириш жиноятлар, диний экстремизм, ноқонуний миграция, одам савдоси, ёшлар ўртасида халқимизга ёт ғоялар тарқалишининг тобора кучайиб бораётганлиги ички ишлар органлари олдида ўз вақтида уларнинг олдини олиш ва уларга барҳам бериш бўйича янги вазифаларни қўймоқда.

Давлатнинг бош вазифаларидан бири инсон ҳақида ғамхўрлик қилишдир. Бинобарин Ўзбекистон Республикаси Конституциясида инсон омили, унинг шахсий ҳуқуқ ва эркинликлари мустаҳкамлангандир. Конституция нормаларида, ҳар қандай ҳолатдан қатъи назар, шахснинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатлари кафолатланган ва ҳимоя қилинган. Чунончи, эски таҳрирдаги Конституциямизнинг 18-моддасида¹ «Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар», деб қайд этилган бўлса, унинг 19-моддасида «Фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсиздир,

¹Эски таҳрирдаги Конституциямизнинг 18-моддасида

улардан суд қарорисиз маҳрум этишга ёки чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмас», дейилади.

Жиноят кодексининг «Шахсга қарши жиноятлар» бўлимида ҳаётга, соғлиққа қарши, ҳаёт ёки соғлиқ учун хавфли, жинсий эркинликка, оилага, ёшларга ва ахлоққа, шахснинг озодлиги, шаъни, кадр-қимматига, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига қарши қаратилган жиноятлар учун жавобгарлик белгиланган бўлиб, бу жиноятлар жамият учун жиддий хавф туғдиради. Дарҳақиқат, инсоннинг ҳаёти ва соғлиғи шахснинг бебаҳо бойлиги ҳисобланади ва унинг бу бойликлардан маҳрум этилиши ёки уларга шикастетказилиши шахс учун фожиа ҳисобланади. Инсон яшар экан, ҳаётдан, унинг неъматларидан баҳраманд бўлиб яшашга интилади, ҳаётдан маҳрум қилинган шахснинг ўрнини ҳеч нарса билан тўлдириб бўлмайди. Инсоннинг соғлиғига зарар етказилиши унга жисмоний, ахлоқий, руҳий азоблар бериб, унинг ҳаётий фаолиятини чеклаб қўяди.

Жиноят кодекси Махсус қисмининг биринчи бўлимида шахсга қарши жиноятларнинг бир неча тури учун жавобгарлик кўзда тутилган бўлиб, улар бевосита объекти бўйича қуйидаги гуруҳларга ажратилган:

- 1) қасддан одам ўлдириш жиноятлар;
- 2) соғлиққа қарши жиноятлар;
- 3) ҳаёт ёки соғлиқ учун хавфли жиноятлар;
- 4) жинсий эркинликка қарши жиноятлар;
- 5) оилага, ёшларга ва ахлоққа қарши жиноятлар;
- 6) шахснинг озодлиги, шаъни ва кадр-қимматига қарши жиноятлар;
- 7) фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига қарши жиноятлар.

Инсон ҳаётига тажовуз қилиш оғир ва ўта хавфли жиноятлардан бири ҳисобланиб, айнан бундай жиноятлар содир этилиши натижасида муҳим ижтимоий қимматлик саналган инсон ҳаётига тузатиб бўлмас (тиклаб бўлмайдиган) зарар етказилади. Инсон ҳаёти физиологик туғиш бошлангандан то биологик ўлим (юракда қон айланиш ва мия ҳужайраларини кислород билан таъминлаш фаолиятининг тўхташи ва уни тиклаб бўлмас жараёни) рўй бергунга қадар давом этади. Қасддан одам ўлдириш жиноятларни тўғри квалификация қилиш учун инсон ҳаётининг бошланиш вақти ва ўлим келиб чиқиш вақтини аниқлаш муҳим ҳуқуқий аҳамият касб этади. Масалан, она қорнидаги туғилмаган болага тажовуз қилиш ҳомиладор аёл соғлиғига зарар етказиш деб, тирик одам деб мурдага тажовуз қилиш қасддан одам ўлдиришга суиқасд қилиш деб баҳоланади.²

Шахснинг қасддан одам ўлдириш жиноятларнинг жиноят ижроия ҳуқуқини такомиллаштириш бевосита амалга оширувчи субъектларга қуйидагилар киради:

- ички ишлар органлари;
- прокуратура органлари;
- давлат хавфсизлик хизмати органлари;
- давлат соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш органлари ва соғлиқни сақлаш муассасалари;
- Миллий Гвардия органлари;
- Президент давлат хавфсизлик хизмати органлари.

²Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси.

Хар қандай фаолиятнинг принциплари бўлгани каби қасддан одам ўлдиришжиноятларнинг виктимологик профилактикасининг асосий принциплари ҳам мавжуд бўлиб улар қуйидагилардир:

- қонунийлик;
- инсонпарварлик;
- тизимлилик;
- ишонтириш усулининг устуворлиги;
- таъсир кўрсатиш чора-тадбирларини фарқлаш ва якка тартибдаги ёндашиш.

Қасддан одам ўлдиришжиноятларнинг виктимологик профилактикаси шакллари:

1. оғзаки;
2. ёзма;
3. кўргазмали.

Қасддан одам ўлдиришжиноятларнинг виктимологик профилактикасида асосан қуйидаги усуллардан кен фойдаланилади:

1. ишонтириш;
2. рағбатлантириш;
3. огоҳлантириш;
4. мажбурлаш.

Ички ишлар органлари томонидан қасддан одам ўлдириш жиноятларнинг виктимологик профилактикасининг қуйидаги чора-тадбирлари амалга оширилади:

— қасддан одам ўлдириш жиноятлардан жабрланувчиларни ўз вақтида аниқлаш ва ҳимоя қилиш;

— қасддан одам ўлдириш жиноятлардан жабрланганларнинг индивидуал ва ижтимоий-психологик хусусиятларидан келиб чиқиб профилактика тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— қасддан одам ўлдириш жиноятлардан жабрланишнинг сабаблари ва унга имкон берган шарт-шароитларни ўрганиш, таҳлил қилиш ҳамда жабрланиш эҳтимоли юқори бўлган шахслар тоифаларини аниқлаш;

— қасддан одам ўлдириш жиноятлардан виктимологик профилактикаси чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— қасддан одам ўлдириш жиноятлардан жабрланувчиларни умумий ва яқка тартибда қонунда назарда тутилган ўзини ўзи мудофаа қилиш усуллари ва воситалари тўғрисида хабардор қилиш;

— қасддан одам ўлдириш жиноятлардан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатувчи ихтисослаштирилган муассасаларни ташкил этиш бўйича асослантирилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш;

— қасддан одам ўлдириш жиноятлардан жабрланувчининг жисмоний ва психологик хавфсизлигини таъминлашга қаратилган махсус комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш, шунингдек ишлаб чиқишда иштирок этиш ва амалга ошириш;

— ғайриижтимоий хулқ-атвор нисбатан тез-тез кузатиладиган ёки қасддан одам ўлдириш жиноятлар тез-тез содир бўлиб турадиган жойларга

(худудларга) патруль-пост хизмати ва жамоат тартибини сақлаш хизматини жалб этиш;

— хужум қилинган тақдирда зарурий мудофаа ва охирги зарурат чегаралари ҳақидаги маълумотларни тарғибот-ташвиқот қилиш орқали аҳолида қилинган хужумни бартараф этиш кўникмаларини шакллантириш;

— ғайриижтимоий хулқ-атвор, тайёрланаётган, содир этилаётган ёки содир этилган қасддан одам ўлдиришжиноятлар тўғрисида ахборотни тезкорлик билан олиш, уларни бартараф этиш.³

Хулоса ўрнида, қасддан одам ўлдириш жиноятларга қарши курашда самарали натижаларга эришиш, унинг миқдорини энг паст даражагача тушириш, салбий оқибатларини камайтириш учун жиноятларнинг сабаб ва шароитларини ўрганиш, бунинг учун эса, биринчи навбатда жиноятларнинг сабаб ва шароитларини ўрганиш ва умумлаштириш орқали уларнинг содир этилишини тақозо қиладиган, уларни озиқлантирадиган, кўпайишини таъминлайдиган ҳодиса, воқеа ва жараёнлар аниқланади ҳамда уларни бартараф қилиш чоралари ишлаб чиқиш мумкин дейишимиз мумкин. Хусусан Республикамизда 2019-йил якуни бўйича қасддан одам ўлдириш жиноятларнинг 51 фоизини⁴ оила турмуш муносабатларидаги жиноятлар ташкил қилади. Шундай экан мазкур жиноятларнинг олдини олиш унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этиш мақсадиди асосий этиборни аҳолининг оилавий муаммоларига қаратишимиз керак. Ушбу ҳолатларнинг олдини олиш учун махсус чора тадбирлар ишлаб чиқиш лозим. Бунда асосий этиборни давлат органлари ва жамоатчилик тузилмалари билан ҳамкорлик қилиш орқали хонадонма-хонадон кириб

³Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида» ги 2014 йил 14 майдаги қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. Т-2014. – № 20. – 221-м.

⁴<https://stat.uz>

уларнинг муаммолари тўлиқ ўрганиб чиқилиб уларга амалий ечим топишимиз зарур.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.

Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси.

Ўзбекистон Республикасининг МЖТК

Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси.

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси.

Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенция // БМТ Бош Ассамблеяси 20 ноябрь 1989 й. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши томонидан 1992 йил 9 декабрда ратификация қилинган.

Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги 2016 йил 16 сентябрь қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. Т-2016 № 38. – 438-м.

Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида» ги 2014 йил 14 майдаги қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. Т-2014. – № 20. – 221-м.

Ўзбекистон Республикасининг «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида» ги 2016 йил 14 сентябрь қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. Т-2016 й, 37-сон, 426-модда.

Ўзбекистон Республикасининг «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида» ги 2017 йил 11 сентябрь қонуни (янги таҳрири) // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. Т– 2017.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида» ги ПФ-60-сонли Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. Т-2021.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги “Қасддан одам ўлдиришга доир ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида “ги 13-сонли қарори

Интернет сайтлари:

[http:// akadmvd.uz](http://akadmvd.uz) (Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси)

[http:// lex.uz](http://lex.uz) (Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси)

[http:// www.ziyonet.uz](http://www.ziyonet.uz) (Ахборот таълим тармоғи)

[http:// www.tsul.uz](http://www.tsul.uz) (Тошкент Давлат Юридик Университети)

<https://gazeta.uz/uzc/news/uzbnews>

<https://stat.uz>